

Memduh ÇELMELİ

Bilgi Nedir?

- Sözlükte bilgi; "araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, insan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü ve bilim" anlamlarına gelmektedir.
- Terim olarak; zaman ve mekân sınırı olmaksızın küçük büyük, gizli açık her şeyi hakkıyla bilmektir.

İslam'da Bilgi ve İlim

- İslam'da önemli bir yere sahip olan bilgi, genellikle "ilim" kavramıyla ifade edilmektedir.
- Kur'an-ı Kerim ve sünnet, İslam'ın temel bilgi kaynaklarıdır.
- ".... Hiç bilenler ile bilmeyenler bir olur mu?.."
- Hz. Muhammed (sav): "İlim öğrenmek kadın ve erkek her Müslüman'a farzdır."
- Bedir Savaşı sonrasında okuma yazma bilen esirlerin on Müslüman'a okuma yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılmasını istemiş, bazı sahabilerine yabancı dil öğrenmelerini tavsiye etmiştir.
- Mescid-i Nebevi'nin yanına Suffe'yi inşa ettirerek ilim öğrenmeyi teşvik etmiştir.

İslam Düşüncesinde İlme Verilen Değer

- İslam düşüncesinde ilme ve âlimlere her zaman değer verilmiştir.
- Birçok İslam âlimi yetişmiş, çeşitli ilmi çalışmalar yapılmış ve İslam medeniyetini temsil eden eğitim kurumları oluşturulmuştur.
- Kurumlarda eğitim-öğretimi yapılan ilimler, zamanla farklı disiplinlere ayrılarak sistematik hâle getirilmiştir.

Bilgiyi Doğru Kullanmak

- Bilgilerini, kendileri ve insanlık için yararlı şekilde kullanan Müslüman âlimler İslam'a göre peygamberlerin varisleri olarak kabul edilir. Bu nedenle onlardan da insanları Allah'ın yoluna davet etmeleri, insanlara örnek olmaları beklenir.

İnsanın Merak ve Öğrenme Süreci

- Akıl ve irade sahibi olan insan, yaratılışı gereği meraklı bir varlıktır.
- Bu durum onu araştırmaya, sorgulamaya ve öğrenmeye teşvik eder.
- İnsan; öğrenme sürecinde araştırma yapar, etrafındaki varlıkları anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Bu eylemlerin sonucunda öğrenme gerçekleşir.
- Böylece insan yeni tecrübeler elde eder ve bilgi sahibi olur.
- Akıl, insan için bilgi edinme kaynaklarından biridir.

İnsanın Üstün Özellikleri

- İnsan; diğer varlıklardan farklı olarak karşılaştığı yeni durumlara ilişkin akıl yürütebilme, sorunlara çözüm üretebilme ve varlıklar karşısında bilgi edinebilme gibi üstün özelliklerle yaratılmıştır.

Kur'an'da Bilginin Önemi

- "Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek 'Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi bana bunların isimlerini bildirin.' dedi. Melekler, 'Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.' dediler."

Önemli Eserler, Kurumlar ve Bilim İnsanları

- **Semerkant rasathanesi:** Matematikçi ve astronom olan Uluğ Bey tarafından Semerkant'ta inşa edilmiştir. Burada oluşturulan astronomi tabloları teleskopun icadına kadar ilim dünyasında etkili olmuştur.
- **İstanbul Üniversitesi:** Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde kurulan Sahn medreselerine dayanmaktadır. Tarihte birçok isim değişikliğine uğramış 1933 yılında İstanbul Üniversitesi adını almıştır.
- **el-Kanun fi't-Tıp:** İbni Sina tarafından tıp alanında yazılan eserdir. İnsanın anatomik yapısı ile ilgili çizimler, hastalıklar ve tedavi ilkeleri gibi konular yer almaktadır. Dünya genelinde birçok üniversitede uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuştur.
- **Sahih-i Buhari :** Buhari tarafından hadis alanında kaleme alınmış eserdir. İslam'ın temel hadis kaynağı olarak bilinen altı kitaptan (Kütübisitte) biridir. İçerisinde yer alan hadisler yaklaşık 600.000 hadis arasından seçilmiştir.
- **Cezeri :** 1153-1236 yılları arasında yaşamıştır. Sibernetik ilminin kurucusu olarak bilinen mucit ve mühendistir. En meşhur icadı "filli su saati"dır.
- **Fuat Sezgin:** 1924-2018 yılları arasında yaşamıştır. Yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserlerle bilimler tarihi alanında dünyanın en önemli otoritelerinden biri kabul edilmiştir. Latince, Arapça ve Almanca olmak üzere 27 dili çok iyi derecede biliyordu. İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesini kurmuştur.

Doğru Bilginin Önemi

- İnsan için bilgi önemli olduğu gibi bilginin doğruluğu da önemlidir.
- Nitekim bir ayette "Eğer yeryüzündekilerin çoğuna uyarasan seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyuyorlar ve onlar sadece yalan uyduruyorlar." buyrulurak doğru bilgiye göre hareket edilmediği takdirde yaşanabilecek olumsuzluklara dikkat çekilmiştir.
- Doğru bilgi insanı doğru inanca, doğru inanç ise doğru davranışa yönlendirir.

İslam'da Bilginin Yeri**İslam'da Başlıca İlim Dalları**

- **Tefsir:** Kur'an'ın açıklanmasını ve yorumlanmasını konu edinir.
- **Hadis:** Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarını konu edinir.
- **Kelam:** İnançla ilgili konuları inceler.
- **Tasavvuf:** İslam'ın emir ve yasakları çerçevesinde insanı ahlaki olgunluğa erdirmeye çalışır.
- **Fıkıh:** İbadet, ahlak ve toplumsal hayata ilişkin konuları inceleyen fıkıh
- **Felsefe:** Varlığın anlamını ve kaynağını ortaya çıkarmaya çalışır.
- **Astronomi:** Gök cisimlerini ve hareketlerini inceler.
- **Matematik:** Sayıları, şekilleri ve mantıksal ilişkileri inceler.
- **Tıp:** Sağlığı koruma ve hastalıkları tedavi ilmidir.

Cehaletin Sonuçları

- Bir toplumda ilme verilen önemin ve âlimlerin azalması o toplumda cehaletin artmasına sebep olur.
- Hz. Peygamber, bu durumu toplumu felakete sürükleyecek sorunlardan biri olarak değerlendirmiştir.

İSLAM'DA BİLGİ KAYNAKLARI

İslam'a göre bilginin asıl kaynağı Allah'tır. Allah insana düşünme, araştırma ve öğrenme kabiliyeti vermiştir. İnsan bilgiyi çeşitli kaynaklar aracılığıyla öğrenir. Bu kaynaklar öznel ve nesnel olarak sınıflandırılır. İslam düşüncesinde sadık haber, selim akıl ve salim duyular nesnel bilgi kaynaklarıdır.

NESNEL BİLGİ KAYNAKLARI

Sadık Haber

- Haber**, sözlükte "bir nesneyi gereği gibi bilmek, bir şeyin aslını kavramak" anlamlarına gelir. Terim olarak ise "geçmişte meydana gelen veya gelecekte ortaya çıkacak bir olayı bildiren söz, özelliği ve içeriği itibarıyla doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan ifade" demektir.
- Fillen gerçekleşmiş bir olayın aktarılmasına ise sadık haber denir. Bir olayın sadık haber niteliği taşıması için esas olan, kişinin bu habere inanması değil olayın yaşanmış olmasıdır. İslam düşüncesinde bir haberin bilgi kaynağı olarak kabul edilmesi için sadık haber olması gerekir.
- Sadık haber, haberiresul ve mütevatir haber olmak üzere iki kısımdan oluşur.

Haber-i Resul (Vahiy)

Peygamberlerin Allah'tan (cc) alıp insanlara ulaştırdığı haberlerdir. Sadık haberin bu türü, vahiy olarak adlandırılır.

Mütevatir Haber

Yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun bildirdikleri haberlerdir. Farklı kişiler tarafından çeşitli zamanlarda ve mekânlarda, aynı içerikle aktarılan haberlerdir. Bu yolla gelen haberlerin doğruluğundan şüphe duyulmaz. Tarihi olaylara ve şahıslara ilişkin bilgilerin çoğu mütevatir habere örnek olarak verilebilir.

Selim Akıl

- Akl kavramı sözlükte "menetmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak" gibi anlamlara gelir. Terim olarak akıl; "varlığın hakikatini idrak etme, kavramlar arasında ilişki kurarak öngörmede bulunma ve karşılaştırma yapabilme yetisi" demektir.
- Selim akıl ise insanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılıştaki temizliği koruyan akıldır.
- İnsanın ilahi emirler karşısında sorumlu olmasının temel şartlarından biri akıl sahibi olmasıdır. İnsan; aklı sayesinde düşünür, araştırır, doğruyu yanlıştan ayırır ve bilgi sahibi olur. Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde insanın aklını kullanması ve düşünmesi istenmektedir. Hz. Muhammed (sav) de "Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır. Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluş (ergenlik) çağına gelinceye kadar çocuktan, aklı başına gelinceye kadar akıl hastasından." buyurarak akıl sahibi olmanın, sorumluluğun şartları arasında yer aldığına dikkat çekmiştir.

Salim Duyular

- Duyu organları dış dünyayı algılamının ve bunun sonucunda birtakım çıkarımlarda bulunmanın araçlarından biridir. İslam düşüncesinde nesnel bilgi kaynaklarından biri olan salim duyular, herhangi bir etkenle kendisine ait temel özelliğini yitirmemiş duyulardır.
- İnsan, varlıklar hakkında herhangi bir bilgisi olmadan dünyaya gelir. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de "Allah sizi, analarınızın karından siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi." şeklinde ifade edilmiştir.
- İnsan zamanla görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma gibi duyularını kullanarak çevresindeki varlıkları algılar ve bunlar hakkında bilgi sahibi olur.
- Duyularla elde edilen bilgilerin sınırı vardır. Kulak belirli aralıktaki sesleri duyar, göz belirli ortamdaki varlıkları görür, burnun koku alma yetisi de sınırlıdır. Bilgi edinme konusunda duyular kimi zaman yanıltıcı da olabilir. Uzakdaki nesnelerin olduğundan daha küçük görünmesi, suyun içine batırlan kalemin kırılması gibi görülmesi duyuların yanıltıcı olduğuna örnek gösterilebilir.

ÖZNEL BİLGİ KAYNAKLARI

ÖZNEL BİLGİ Kaynakları

- Nesnel bilgi kaynaklarının yanı sıra kişinin kendi tecrübeleriyle bilgi edindiği **öznel bilgi** kaynakları da vardır. Bu kaynaklardan bazıları sezgi, rüya, keşif ve ilhamdır. Öznel bilgi kaynaklarıyla elde edilen bilgiler kesin değildir, bağlayıcılığı yoktur.
- Bununla birlikte insanın sosyal çevreden, aile büyüklerinden, kendi hayat tecrübesinden elde ettiği bilgiler de bireyseldir ve bağlayıcılığı yoktur. Kur'an'da "Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiğinde, 'Hayır, atalarımızdan gördüğümüze uyarız.' dediler. Ya atalarının aklı bir şeye ermemiş, doğru yolu bulamamışlarsa! buyurularak öznel bilgi kaynaklarının kişiyi yanıltabileceği ve hakikatten uzaklaştırabileceği vurgulanmıştır.
- Bu nedenle insan; duygu, düşünce ve davranışlarından sorumlu olduğu bilinciyle hareket edip doğru bilgi edinmeye yönelmelidir. Doğru bilgilere ulaşmak için güvenilir bilgi kaynakları tercih edilmelidir.

BİLGİ TÜRLERİ

Gündelik Bilgi

- Günlük hayat içerisinde tecrübe edilerek elde edilen bilgilerdir.
- Tecrübi bilgi de denir.
- Sistematik olmayan bir öğrenme yoluyla elde edilir.
- Geneli sosyal hayatla ilgilidir, hayatı kolaylaştırır.

Dinî Bilgi

- Kaynağı kutsal ve yüce bir varlıktır.
- İnananlar için kesinlik ifade eder ve değişmez.
- İnanç, ibadet ve ahlak konularını içerir.
- Kaynağı Kur'an-ı Kerim ve sünnettir.

Teknik Bilgi

- Doğadan faydalanarak elde edilen bilgi türüdür.
- Somut varlık alanına aittir.
- Teknolojik ürünlerin temelidir.
- Bilgiyi pratiğe dönüştürür, hayatı kolaylaştırır.

Sanatsal Bilgi

- İnsanın duygularına hitap eden bilgi türüdür.
- Öznel olup farklı araçlarla ifade edilebilir.
- Yetenek, üretkenlik, çalışma ve gözlemlerin sonucunda ortaya çıkar.

Bilimsel Bilgi

- Deney ve gözlem yoluyla elde edilen bilgi türüdür.
- Düzenli bir çalışma sistemi içerisinde üretilir.
- Evrensel niteliktedir.
- Yeni keşifler ve çalışmalarla zamanla değişebilir.
- Nesnellik, test edilebilirlik, birikimli ilerleme ve akla dayanma gibi özellikleri vardır.

Felsefi Bilgi

- Akl ve mantık çerçevesinde sorgulama yoluyla elde edilir.
- Evren, dünya ve insan hakkında düşünmeyi kapsar.
- Anlamak için bir konuya veya nesneye yönelerek onları sorgulama sonucu ortaya çıkar.

İslam'a göre bilginin asıl kaynağı Allah'tır (cc). Yüce Allah insana düşünme, araştırma ve öğrenme kabiliyetini vermiştir. İnsan, güvenilir bilgi kaynaklarını kullanarak doğru bilgiye ulaşır ve hayatını bu bilgiler doğrultusunda şekillendirerek kazançlı çıkar.

Âlem Nedir?

- **Âlem;** evren, gökyüzünde görülen veya görülemeyen gök cisimleri, yıldızlar, kâinat, dünya gibi anlamlara gelir.
- Terim olarak âlem, akıl ve duyu organlarıyla bilinebilen veya varlığı düşünülebilin Allah'ın dışındaki bütün varlıkları ifade eder.
- Allah tüm varlıkları yoktan var eden, yaratması devam eden, yarattıklarına şekil veren mutlak güç sahibidir.
- Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek; "**Âlemlerin Rabbi**" tabiri ile ifade edilir.
- Hz. Peygamber de bir hadisinde; "Yaratılmış her varlığın yaratıcısı yalnızca Allah'tır." buyurarak Allah-âlem arasındaki ilişkiye dikkat çeker.

el-Haluk: Allah'ın her şeyin yaratıcısı anlamındaki ismidir.

İnsan ve Allah İlişkisi

- İslam inancına göre insanın âlemdeki konumu Allah'ın halifesi olma sorumluluğuyla ilişkilidir. Kur'an'da "Hani rabbin meleklerle, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." demişti..." ayeti ile anlatılmaktadır. Bu ayete göre insan, yeryüzünü imar etmek, adaleti sağlamak ve Allah'ın emanetlerini korumakla görevlidir.
- Şehadet âlemi içerisinde yer alan insan, Allah'ı tanımak ve O'na kulluk etmek için yaratılmıştır. Allah "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." ayeti ile bu gerçeği dile getirmiştir.

Varlıkların Allah'a Tesbihi ve İnsanın Sorumluluğu

- İslam düşüncesinde varlıklar Allah'ın koyduğu kuralları çerçevesinde hareket eder ve bu kuralları
- Ayrıca kainatta henüz. Ayrıca kainatta herhangi bir uyumsuzluk olmadığı gibi bütün varlıklar Allah'ı tesbih ederler.
 - Kur'an-ı Kerim'de "**Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tesbih eder...**" ayeti ile ifade edilir.
 - Varlıklar arasında özel bir yere sahip olan insan da Allah'ın kainata koyduğu kanunlara uygun yaşar. Örneğin insan yaşamak için hava, su ve besin gibi nimetlere muhtaçtır.
 - Kur'an-ı Kerim'de bütün nimetleri yaratan ve canlıların hizmetine sunan "**Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yaratan O'dur...**" ifadesi ile Allah olduğu vurgulanır.
 - Temel gereksinimleri için Allah'ın evrene koyduğu kurallara göre hareket etmesi gereken insan, davranışlarında ve Allah'a kulluk etmekte serbest bırakılmış, tercihlerinden de sorumlu tutulmuştur.

Âlem Çeşitleri

- Allah'ın yarattığı bütün varlıkları ifade etmek için kullanılan âlem kavramı bazı varlık cinslerinin tamamı için de kullanılır. İnsanlar âlemi, hayvanlar âlemi, canlılar ve cansızlar âlemi, görülen veya görülemeyen varlıklar âlemi gibi.

Şehadet Âlemi

İnsanın duyu yoluyla algılayabildiği varlıklardan oluşan bölümdür.

Gayb Âlemi

Akıllık ve duyu yoluyla algılanamayan varlıkların oluşturduğu bölümdür.

Allah-Âlem İlişkisi

- Allah yokluğu düşünilemeyen bir varlıktır. O, var olmak için hiçbir şeye muhtaç değildir. Mutlak güç ve kudret sahibidir. Her şey O'na muhtaçtır. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de "**De ki: O Allah'tır. Allah Samed'dir.**" şeklinde ifade edilmiştir.
- Varlığı kendiliğinden olmayan âlem, var olmak için Allah'a muhtaçtır. Hz. Muhammed (sav) "Her şey Allah'ın mahluku ve mülküdür." buyurur.

Allah-Âlem ilişkisi Ayetler**1****Allah (cc) âlemlerin Rabbidir.**

"Yine bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümrânlığı yalnız Allah'ındır..." (Bakara 107. ayet)

2**Âlemdeki her şey Allah'a (cc) muhtaçtır.**

"... Kuşkusuz hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve her türlü övgüye layık olan yalnız Allah'tır." (Lokman 26. ayet)

3**Allah'ın (cc) âlemdeki yaratması süreklidir.**

"Peki onlar, Allah'ın yaratmayı nasıl başlattığını, sonra onu ardarda sürdürdüğünü görmezler mi? Kuşkusuz bu, Allah için kolaydır." (Ankebut 19. ayet)

4**Allah (cc) bütün canlılara rızık verendir.**

"Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların rızıkı ancak Allah'a aittir..." (Hud 6. ayet)

5**Allah'ın (cc) kâinatta değişmez yasaları vardır.**

"... Allah'ın yasalarında asla bir değişme bulamazsın; Allah'ın yasalarında asla bir sapma da bulamazsın." (Fatır 43. ayet)

6**İnsan, Allah'a (cc) kulluk ile görevlidir.**

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat 56. ayet)

İslam'a göre Allah (cc) ve âlem arasındaki ilişki, varlıkların yaratılışı, devamı ve düzeni ile insanın sorumluluklarını kapsar. İnsan, bu büyük düzenin bir parçası olarak Allah'a kulluk etmekle yükümlüdür.